

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

SECȚIA A PATRA

CAUZA DĂNOIU ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI

*(Cererea nr. 54780/15 și alte 2 –
a se vedea lista din anexă)*

HOTĂRÂRE

Art. 1 din Protocolul nr. 1 • Reglementarea folosinței bunurilor • Reducere, dispusă de curtea de apel, a onorariilor avocaților desemnați din oficiu pentru câteva mii de părți civile în cadrul unui proces penal • Lipsa unei baze legale clare și previzibile, însoțite de garanții suficiente împotriva arbitrarului

STRASBOURG

25 ianuarie 2022

DEFINITIVĂ

20/06/2022

Hotărârea a rămas definitivă în temeiul art. 44 § 2 din Convenție. Poate suferi modificări de formă.

În cauza Dănoiu și alții împotriva României,

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția a patra), reunită într-o cameră compusă din:

Yonko Grozev, *președinte*,

Faris Vehabović,

Iulia Antoanella Motoc,

Gabriele Kucsko-Stadlmayer,

Pere Pastor Vilanova,

Jolien Schukking,

Ana Maria Guerra Martins, *judecători*,

și Andrea Tamietti, *grefier de secție*,

Având în vedere:

cererile (nr. 54780/15, 55220/15 și 55226/15) îndreptate împotriva României, prin care trei resortisanți ai acestui stat, doamna Daniela Lorelay Dănoiu („prima reclamantă”), doamna Carmen Mariana Agache („a doua reclamantă”) și domnul Cosmin-Gabriel Scărlătescu („al treilea reclamant”) au sesizat Curtea la 28 octombrie 2015, în temeiul art. 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („Convenția”),

decizia de a aduce la cunoștința Guvernului român („Guvernul”) capetele de cerere privind pretinsa încălcare a drepturilor reclamantilor la respectarea bunurilor lor (art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție) și la un recurs efectiv (art. 13 din Convenție), precum și capetele de cerere privind interzicerea discriminării coroborată cu interzicerea muncii forțate (art. 14 coroborat cu art. 4 din Convenție), precum și de a declara inadmisibile celelalte capete de cerere;

observațiile părților,

După ce a deliberat în camera de consiliu, la 7 decembrie 2021,

Pronunță prezenta hotărâre, adoptată la aceeași dată:

INTRODUCERE

1. Cererea are ca obiect reducerea, dispusă de instanțele naționale, a onorariilor reclamantilor în perioada în care au fost avocați desemnați din oficiu pentru câteva mii de părți civile în cadrul unui proces penal. Reclamantii invocă art. 4, 13 și 14 din Convenție, precum și art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție.

ÎN FAPT

2. Reclamantii s-au născut în 1970, 1978 și, respectiv, 1975 și sunt domiciliați în București. Numele reprezentanților reclamantilor sunt menționate în Anexă.

3. Guvernul român („Guvernul”) a fost reprezentat de agenții guvernamentali, cel mai recent de doamna O. Ezer, din cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

I. REPRESENTAREA PĂRȚILOR CIVILE DE CĂTRE RECLAMANȚI

4. În 2005, Judecătoria Sector 2 București a fost sesizată, în cadrul unei cauze penale având ca obiect infracțiunea de înșelăciune în care cinci persoane erau inculpate pentru organizarea și promovarea unui „sistem de vânzare piramidală”, la care participaseră câteva mii de persoane. Inițial, 6 871 de persoane s-au constituit părți civile.

5. La 30 octombrie 2007 și 28 martie 2008, judecătoria a dispus ca Baroul București să desemneze trei avocați pentru a asigura asistența din oficiu a părților civile (*infra*, pct. 24). Din cauza numărului mare de părți civile, acestea au fost împărțite în trei grupe, fiecare grupă fiind reprezentată de câte unul dintre avocații desemnați de barou.

6. Baroul a dat curs solicitării instanței și i-a desemnat din oficiu pe cei trei reclamanți pentru părțile civile la procesul penal.

7. La 27 mai 2008, instanța a atribuit fiecăruia dintre reclamanți sarcina de reprezentare a părților civile din una dintre cele trei grupe.

8. În perioada mai 2008 – octombrie 2014, reclamanții au participat, în calitate de avocați, la 66 de termene de judecată. Așa cum reiese din copiile după încheierile de ședință depuse la dosar de către părți, reclamanții au formulat diverse solicitări în vederea protejării drepturilor clienților lor și au fost de acord cu transferul unuia dintre inculpați în România. Astfel, au solicitat traducerea anumitor documente, au făcut cerere pentru localizarea unuia dintre inculpați, au rugat instanța să obțină informații cu privire la succesiunea altui inculpat. De asemenea, au solicitat strămutarea cauzei referitoare la unul dintre inculpați, au solicitat informarea succesorilor unuia dintre inculpați, au solicitat instanței să verifice lichiditatea unei societăți folosite de inculpați la înființarea sistemului piramidal în litigiu și au solicitat informații cu privire la punerea în libertate a unuia dintre inculpați de către autoritățile germane. S-au opus unei cereri formulate de avocatul inculpaților pentru retrimiteră cauzei la parchet și au solicitat instanței să aplice o amendă instituțiilor care nu au răspuns la solicitările de informații, să identifice ultimul domiciliu cunoscut al fiecăruia dintre inculpați, să stabilească relevanța anumitor probe și să examineze oportunitatea examinării altor probe. În final, aceștia s-au opus reîncadrării juridice a faptelor.

9. Prin sentința din 7 octombrie 2014, judecătoria a constatat prescripția răspunderii penale a inculpaților și a dispus încetarea urmăririi penale. Instanța a decis să nu se pronunțe asupra pretențiilor formulate de părțile civile și a dispus următoarele:

„[...] Onorariile avocaților din oficiu ale inculpatelor C.E. și P.M. și ale părților civile, se vor suporta din fondurile Ministerului Justiției și se vor vira către Baroul București,

pentru avocați [...], A.C. [a doua reclamantă], S.C. [al treilea reclamant] și D.D.L. [prima reclamantă].”

10. Reclamanții au prezentat patru înscrisuri intitulate „Referat privind plata onorariilor de către Ministerul Justiției”, semnat de B.C., președintele completului de judecată care a soluționat cauza penală în speță și președintele Judecătoriei Sector 2 București. După cum reiese din referatele întocmite la 9 și 21 octombrie 2014, valoarea totală a onorariilor calculate a fost de 428.400 lei (RON) (91.412 EUR) în favoarea primei reclamante, pentru reprezentarea a 2.856 de părți civile. În referatele întocmite la 8 octombrie 2014 au fost menționate onorarii în valoare de 436.200 lei (respectiv, 98.991 EUR) în favoarea celei de-a doua reclamante, pentru reprezentarea a 2.908 părți civile, și onorarii în valoare de 426.450 lei (respectiv, 96.700 EUR) în favoarea celui de-al treilea reclamant pentru reprezentarea a 2.843 de părți civile. Cele trei documente, care atestă că cei trei reclamanți au efectuat activitatea de reprezentare a celor 8.607 de părți civile contra plății unor onorarii în cuantum de 150 lei (respectiv, aproximativ 34 EUR) pentru reprezentarea fiecărei părți civile, poartă ștampila Judecătoriei Sector 2 București, precum și semnăturile și ștampilele fiecăruia dintre reclamanți.

11. La 18 și 19 noiembrie 2014, Tribunalul București și Ministerul Finanțelor au declarat apel împotriva sentinței din 7 octombrie 2014 (*supra*, pct. 9). În fața Curții de Apel București, reprezentanții celor două autorități au solicitat reducerea onorariilor avocaților confirmate de judecătorie, cu motivarea că intervenția reclamanților nu a fost necesară decât din punct de vedere strict procedural pentru a asigura rapiditatea procedurii, că apărarea lor comună a fost, în realitate, în beneficiul tuturor părților civile și că, în orice caz, pretențiile părților civile nu au fost analizate de completul instanței de fond. Tribunalul a susținut că suma de 150 lei stabilită pentru a asigura reprezentarea din oficiu a fiecărei părți civile, astfel cum se prevede în Protocolul încheiat la 1 decembrie 2008 între Uniunea Națională a Barourilor din România („UNBR”) și Ministerul Justiției (*infra*, pct. 28), a reprezentat un cuantum maximal care putea fi redus în funcție de mai multe criterii, ca de exemplu complexitatea cauzei, numărul de termene și timpul necesar avocaților pentru studierea dosarului cauzei. Reprezentantul Ministerului Finanțelor a insistat asupra faptului că nu existau motive pentru confirmarea referatelor privind onorariile pentru cantumuri maxime și disproporționate în raport cu serviciul efectiv oferit de reclamanți, despre care a susținut că a fost în beneficiul tuturor părților civile. Acesta a sugerat ca fiecareia dintre părțile în cauză să i se plătească, în acest sens, în cuantum de 10.000 RON (aproximativ 2.267 EUR).

12. Reclamanții au depus la Curtea de Apel București un memoriu prin care solicitau instanței de apel să constate că tribunalul nu avea calitate procesuală activă și că nu putea să solicite reducerea onorariilor avocaților desemnați din oficiu, stabilite prin Protocolul din 1 decembrie 2008 (*infra*, pct. 28). Aceștia au susținut că președintele judecătoriei a verificat și

confirmat ulterior referatele privind onorariile, în conformitate cu dispozițiile Protocolului din 1 decembrie 2008, întrucât, în opinia acestora, cuantumul de 150 RON stabilit pentru a asigura reprezentarea fiecărei părți civile reprezenta un quantum fix care nu putea fi redus, ci doar majorat dacă era necesar (*infra*, pct. 26). Reclamanții au contestat susținerile reprezentantului tribunalului, conform cărora rolul lor era doar de a asigura celeritatea procedurii, și au precizat că au participat în mod activ, în numele tuturor clienților lor, la 46 de termene de judecată timp de peste 6 ani de procedură (*supra*, pct. 8).

II. CERERILE FORMULATE DE RECLAMANȚI PENTRU MENȚIONAREA CUANTUMULUI ONORARIILOR ÎN DISPOZITIVUL SENTINȚEI DIN 7 OCTOMBRIE 2014

13. La 15 octombrie 2014, reclamanții au depus o cerere pentru lămurirea și îndreptarea dispozitivului sentinței din 7 octombrie 2014 (*supra*, pct. 9). Au solicitat ca în dispozitivul sentinței respective să fie incluse numele tuturor părților civile pe care le reprezentaseră în proces și cuantumul forfetar de 150 de lei, stabilit cu titlu de onorarii ale avocaților pentru fiecare dintre părțile civile. În susținerea cererii lor, aceștia au invocat dispozițiile Protocolului din 1 decembrie 2008 (*infra*, pct. 28), care a stabilit pentru onorarii un quantum fix de 150 lei pentru fiecare dintre părțile civile reprezentate din oficiu în cursul procesului penal. Au susținut, de asemenea, că onorariile fuseseră deja confirmate de instanța de fond.

14. Prin încheierea din 17 aprilie 2015, judecătoria a respins cererea formulată de reclamanți, cu motivarea următoare:

„În ceea ce privește cererile de îndreptare a erorii materiale, formulate către avocații din oficiu ai părților civile, și cererea de lămurire a dispozitivului, instanța apreciază că acestea sunt nefondate, argumentele invocate de către petenți necircumscriindu-se cazurilor în care se poate dispune îndreptarea erorii materiale sau lămurirea dispozitivului, atât timp cât instanța a dispus cu privire la plata onorariilor cuvenite respectivilor avocați, determinarea sumei concrete reprezentând onorariu făcând-se potrivit Protocolului menționat anterior [încheiat între Ministerul Justiției și U.N.B.R.] și reprezentând o chestiune de executare a sentinței penale, iar nu o eroare materială sau o omisiune [...]”

15. Reclamanții au declarat apel împotriva acestei încheieri, cu motivarea că instanța nu a admis cererea lor, ci s-a limitat să precizeze că Protocolul din 1 decembrie 2008 era aplicabil în speță.

16. Apelul declarat de reclamanți a fost conexat cu apelul declarat de tribunal și Ministerul Finanțelor împotriva sentinței din 7 octombrie 2014 (*supra*, pct. 11). La 26 iunie 2015, în ședința desfășurată la Curtea de Apel București, reclamanții au solicitat respingerea apelului Ministerului Finanțelor, cu motivarea că această instituție nu avea calitate procesuală în speță. În ceea ce privește apelul declarat de tribunal, reclamanții au solicitat curții de apel să declare că onorariile stabilite prin Protocolul din 1 decembrie 2008 (*infra*, pct. 28) nu puteau face obiectul unei reduceri confirmate de

instanțe și că, în orice caz, onorariile nu erau disproporționate. Aceștia au susținut că reprezentarea părților civile în proces a facilitat sarcina judecătoreștii, care nu mai era obligată să comunice celor câteva mii de părți civile fiecare act de procedură sau hotărârile judecătorești, ceea ce a permis statului să facă economii de aproximativ 1.500.000 RON (aproximativ 340.000 EUR) cu titlu de cheltuieli de judecată.

III. DECIZIA PRONUNȚATĂ ÎN APEL

17. Prin decizia din 9 iulie 2015, Curtea de Apel București s-a pronunțat cu privire la apelurile declarate de tribunal și de Ministerul Finanțelor împotriva sentinței judecătoreștii din 7 octombrie 2014 (*supra*, pct. 11), precum și cu privire la apelul declarat de reclamantii împotriva încheierii din 17 aprilie 2015 (*supra*, pct. 15). În ceea ce privește primele două cereri de apel, curtea de apel a decis să le admită, a casat sentința din 7 octombrie 2014 și a trimis cauza spre rejudecare la prima instanță, cu motivarea că instanța de fond nu a soluționat acțiunea civilă. Curtea de apel a stabilit cuantumul onorariilor pentru fiecare dintre reclamantii la 25.000 lei (aproximativ 5.681 EUR).

18. Pentru a ajunge la această concluzie, curtea de apel și-a motivat decizia după cum urmează:

„[...] „Instanța constată că în speță sunt incidente, precum celor relatate la un termen anterior, dispozițiile art. 173 [din vechiul] C. proc. pen. iar prezența apărătorilor desemnați din oficiu este legală și temeinică în fața acestei instanțe [...]. Potrivit protocolului încheiat între Ministerul Justiției și Uniunea Națională a Barourilor din România, în anul 2008, [...] onorariul avocatului din oficiu este în cuantum de 150 RON, fără a fi specificat un maxim al sumelor ce constituie onorariul avocatului din oficiu [...]. Se observă că prima instanță a omis să precizeze în cuprinsul dispozitivului care este suma acordată fiecărui avocat din oficiu, menționându-se în mod expres numai împrejurarea că acest onorariu va fi avansat din fondurile Ministerului Justiției. Se observă totodată că fiecare dintre avocații din oficiu a acordat asistență juridică unui număr de aproximativ 2300 de părți civile, ceea ce presupune că, în măsura în care s-ar stabili onorariul în cuantumul maxim de câte 150 lei pentru fiecare parte civilă, fiecăruia dintre avocații din oficiu ar trebui să i se achite aproximativ 345.000 RON. În mod evident prestația avocațială în prezenta cauză este disproporționată față de onorariul solicitat de avocații din oficiu, dat fiind faptul că, indiferent de numărul părților civile din cauză, apărarea și activitățile de asistență juridică au fost aceleași [...] Din coroborarea textelor art. 82 alin. (1) și (3) din Legea 51/1995 rezultă mai întâi că onorariul avocatului din oficiu, prevăzut de protocoalele încheiate între Ministerul Justiției și Uniunea Barourilor din România, este unul maximal, apoi că acesta poate fi cenzurat de organul judiciar, fiind supus confirmării organului judiciar, care, în funcție de volumul și complexitatea activității desfășurate de avocat, precum și în raport cu durata, tipul și particularitățile cauzei, poate dispune menținerea sau majorarea onorariului stabilit inițial.

Apoi, omisiunea de a plafona cuantumul global maximal al onorariul avocatului din oficiu în situații similare a fost îndreptată prin protocolul încheiat între Ministerul Justiției și Uniunea Națională a Barourilor din România în iunie 2015, la art. 5 lit. d) precizându-se că «Atunci când în cauză există mai mult de cinci astfel de părți cu aceeași calitate instanța trebuie să acorde un onorariu cumulativ, în mod rezonabil, în

HOTĂRÂREA DĂNOIU ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI

funcție de complexitatea cauzei, aceasta neputând fi mai mare de 10000 lei, indiferent de numărul persoanelor reprezentate sau asistate.

Urmând aceeași logică a onorariului cumulativ în mod rezonabil și având în vedere atât perioada mare de timp în care avocații din oficiu s-au prezentat în instanță pentru a reprezenta părțile civile, eforturile depuse pentru a întocmi tabelele cu datele părților civile, dar și împrejurarea că activitățile prestate au fost identice indiferent de numărul părților civile, Curtea apreciază că se impune stabilirea unui quantum rezonabil al onorariului avocaților din oficiu, de câte 25.000 lei pentru fiecare dintre cei trei avocați din oficiu.

Curtea nu va avea în vedere quantumul maximal prevăzut de protocolul încheiat în cursul anului 2015, de 10.000 lei, apreciind că acesta nu este aplicabil în cauză, deoarece a intervenit ulterior emiterii delegațiilor avocaților din oficiu, ci va avea în vedere, la aprecierea quantumului global al acestui onorariu, considerente de echitate plus criteriile enunțate anterior – durata mare a asistenței juridice/reprezentării, de circa 6 ani, eforturile depuse de avocați, prezența acestora la 46 de termene de judecată [...]"

19. Cu privire la apelurile declarate de reclamantii împotriva încheierii din 17 aprilie 2015, curtea de apel le-a considerat admisibile înainte de a le respinge, considerând că acestea erau nefondate. Aceasta a motivat decizia după cum urmează:

„[...] Astfel, potrivit art. 408 alin. (2) C. proc. pen., încheierile pot fi atacate cu apel numai odată cu sentința, cu excepția cazurilor când, potrivit legii, pot fi atacate separat cu apel. Apoi, apelul declarat împotriva sentinței se socotește făcut și împotriva încheierilor.

Relativ la încheierile de îndreptare a erorii materiale, pronunțate după pronunțarea hotărârii de fond, nu există o dispoziție expresă în sensul că pot fi atacate cu vreo cale separată de atac, însă se observă că în lipsa unor dispoziții legale exprese sunt incidente dispozițiile comune, în sensul că încheierile pot fi atacate cu apel numai odată cu sentința.

Pe de altă parte, este posibil ca asemenea încheieri să fie pronunțate la mult timp de la data pronunțării hotărârii de fond, uneori chiar după ce aceasta a rămas definitivă, iar dacă am interpreta restrictiv acest text, prin încheierile de îndreptare a erorii materiale ar putea fi operate modificări în hotărâre, pe care părțile să nu le poată ataca, neexistând o cale separată de atac.

Potrivit art. 409 alin. (1) lit. e) C. proc. pen., martorul, expertul, interpretul și avocatul, în ceea ce privește cheltuielile judiciare, indemnizațiile convenite acestora și amenzile judiciare aplicate pot formula apel.

Curtea apreciază, în contextul dat, că dat fiind faptul că respectiva încheiere a fost pronunțată după data pronunțării hotărârii, respectiv la data de 17.04.2015, apelul declarat de avocații din oficiu este admisibil, totodată neputându-se susține ca acesta ar fi tardiv.

Apelul este însă nefondat, pentru motivele arătate în analiza apelurilor declarate de Tribunalul București și Ministerul Finanțelor. Astfel, Curtea apreciază că acordarea onorariului maximal de câte 150 lei pentru fiecare dintre părțile civile asistate/reprezentate, așa cum solicită apelanții, este exagerată, impunându-se stabilirea unui onorariu constând într-o sumă globală, rezonabilă [...]"

20. Reclamantii au declarat recurs împotriva deciziei curții de apel, considerând, printre altele, că instanțele au aplicat în mod greșit dispozițiile

Legii nr. 51/1995 (*infra*, pct. 26) și cele ale Protocolului din 1 decembrie 2008 (*infra*, pct. 28). În fața Înaltei Curți de Casație și Justiție (denumită în continuare „Înalta Curte”), aceștia au ridicat o excepție de neconstituționalitate referitoare la imposibilitatea legală de a declara recurs în casație împotriva deciziei pronunțate în apel cu privire la reducerea onorariilor lor. Înalta Curte a sesizat Curtea Constituțională în legătură cu excepția ridicată de reclamanți.

21. În perioada 14–28 decembrie 2015, fiecărui reclamant i s-a plătit suma de 25.000 RON (aproximativ 5.681 EUR) cu titlu de onorarii în calitatea lor de avocați din oficiu, în cadrul executării deciziei din 9 iulie 2015 pronunțate de Curtea de Apel București (*supra*, pct. 17-19).

IV. DECIZIA CURȚII CONSTITUȚIONALE

22. La 30 iunie 2016, Curtea Constituțională a respins excepția de neconstituționalitate ridicată de reclamanți referitoare la art. 436 alin. (1), art. 438 și art. 440 din noul Cod de procedură penală (*infra*, pct. 25). Aceasta a amintit că a statuat deja, într-o decizie pronunțată la 21 august 2015, că recursul constituie o cale extraordinară de atac ce permite controlul legalității hotărârilor judecătorești definitive, în temeiul unor motive prevăzute expres de lege, finalitatea acestuia fiind aceea de a înlătura erorile de drept comise de instanțele de apel. Aceasta a considerat că avocații care reprezintă părțile civile în cadrul unui proces penal nu se numără printre titularii dreptului de a promova această cale extraordinară de atac, aceștia putându-și valorifica drepturile doar pe calea apelului.

V. DECIZIA ÎNALTEI CURȚI DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE DIN 25 OCTOMBRIE 2016

23. Prin decizia din 25 octombrie 2016, Înalta Curte a respins ca inadmisibil recursul declarat de reclamanți (*supra*, pct. 20), cu motivarea că nu îndeplinea condițiile prevăzute de art. 434 alin. (1) din noul Cod de procedură penală (*infra*, pct. 25), întrucât o decizie prin care s-a dispus casarea cu trimitere nu putea fi supusă recursului în casație. Instanța a precizat, de asemenea, că, în temeiul art. 436 alin. (1) din noul Cod de procedură penală, reclamanții, în calitatea lor de avocați reprezentând părți civile în cursul procesului penal, nu se numărau printre persoanele care aveau dreptul de a declara recurs în casație (*infra*, pct. 25). Aceasta a concluzionat cu precizarea că nu erau îndeplinite condițiile de admisibilitate prevăzute de art. 440.

CADRUL LEGAL INTERN RELEVANT

I. VECHIUL COD DE PROCEDURĂ PENALĂ

24. Dispozițiile relevante în speță din vechiul Cod de procedură penală, în versiunea în vigoare până la 1 februarie 2014, sunt următoarele:

Art. 173

„Apărătorul părții vătămate, al părții civile și al părții responsabile civilmente are dreptul să asiste la efectuarea oricărui act de urmărire penală care implică audierea sau prezența părții căreia îi asigură apărarea și poate formula cereri și depune memorii.

În cursul judecății, apărătorul exercită drepturile părții pe care o asistă.

Când organul judiciar apreciază că din anumite motive partea vătămată, partea civilă sau partea responsabilă civilmente nu și-ar putea face singură apărarea, dispune din oficiu sau la cerere luarea măsurilor pentru desemnarea unui apărător.”

Art. 174

„În cursul judecății învinuitul și inculpatul, precum și celelalte părți pot fi reprezentați, cu excepția cazurilor în care prezența învinuitului sau inculpatului este obligatorie.”

II. NOUL COD DE PROCEDURĂ PENALĂ

25. Dispozițiile relevante în speță din Noul Cod de procedură penală, în vigoare de la 1 februarie 2014, sunt următoarele:

Art. 408

„(1) Sentințele pot fi atacate cu apel, dacă legea nu prevede altfel.

(2) Încheierile pot fi atacate cu apel numai odată cu sentința, cu excepția cazurilor când, potrivit legii, pot fi atacate separat cu apel.

(3) Apelul declarat împotriva sentinței se socotește făcut și împotriva încheierilor.”

Art. 434

„(1) Pot fi atacate cu recurs în casație deciziile pronunțate de curțile de apel și de Înalta Curte de Casație și Justiție, ca instanțe de apel, cu excepția deciziilor prin care s-a dispus rejudecarea cauzelor [...]”

Art. 436

„(1) Pot formula cerere de recurs în casație:

a) procurorul, în ceea ce privește latura penală și latura civilă;

b) inculpatul, în ceea ce privește latura penală și latura civilă, împotriva hotărârilor prin care s-a dispus condamnarea, renunțarea la aplicarea pedepsei sau amânarea aplicării pedepsei ori încetarea procesului penal;

HOTĂRÂREA DĂNOIU ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI

c) partea civilă și partea responsabilă civilmente, în ceea ce privește latura civilă, iar referitor la latura penală, în măsura în care soluția din această latură a influențat soluția în latura civilă [...]"

Art. 438

„(1) Hotărârile sunt supuse casării în următoarele cazuri:

1. în cursul judecății nu au fost respectate dispozițiile privind competența după materie sau după calitatea persoanei, atunci când judecata a fost efectuată de o instanță inferioară celei legal competente;

[...]

7. inculpatul a fost condamnat pentru o faptă care nu este prevăzută de legea penală;

8. în mod greșit s-a dispus încetarea procesului penal;

[...]

11. nu s-a constatat grațierea sau în mod greșit s-a constatat că pedeapsa aplicată inculpatului a fost grațiată;

12. s-au aplicat pedepse în alte limite decât cele prevăzute de lege [...]"

Art. 440

„[...]

(2) Dacă cererea de recurs în casație nu este făcută în termenul prevăzut de lege sau dacă nu s-au respectat dispozițiile art. 434, art. 436 alin. (1), (2) și (6), art. 437 și 438 ori dacă cererea este vădit nefondată, instanța respinge, prin încheiere definitivă, cererea de recurs în casație.”

Art. 552

„(1) Hotărârea instanței de apel rămâne definitivă la data pronunțării acesteia, atunci când apelul a fost admis și procesul a luat sfârșit în fața instanței de apel [...]"

III. LEGEA NR. 51/1995

26. Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat a intrat în vigoare la 9 iunie 1995, data publicării în Monitorul Oficial. Dispozițiile relevante în speță prevăd următoarele:

Art. 69

„În cauzele în care asistența judiciară este acordată din oficiu la cererea instanțelor de judecată sau a organelor de urmărire penală, plata onorariilor se face din fondurile Ministerului Justiției [...]"

Art. 82

„1. Pentru asistența judiciară acordată, avocatul desemnat are dreptul la un onorariu stabilit de organul judiciar, potrivit naturii și volumului activității desfășurate, în limitele sumelor stabilite prin protocolul încheiat între U.N.B.R. și Ministerul Justiției.

HOTĂRÂREA DĂNOIU ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI

2. Prin actul de încuviințare a asistenței judiciare, organul judiciar stabilește și valoarea provizorie a onorariului avocatului.

3. După acordarea asistenței judiciare, avocatul întocmește un referat scris cu privire la prestația avocațială efectivă, conform formularului aprobat de Departamentul de coordonare a asistenței judiciare din cadrul U.N.B.R. Referatul este supus confirmării organului judiciar, care, în funcție de volumul și complexitatea activității desfășurate de avocat, precum și în raport cu durata, tipul și particularitățile cauzei, poate dispune menținerea sau majorarea onorariului stabilit inițial [...]"

27. Potrivit informațiilor transmise de Baroul București Agentului guvernamental la 20 februarie 2013, avocații care doreau să ofere asistență judiciară în calitate de avocat din oficiu urmau o procedură internă la data faptelor, care consta în depunerea unei cereri scrise la Departamentul de coordonare a asistenței judiciare al baroului, înscrierea numelor lor într-un registru stabilit de departamentul respectiv și organizarea, în cele din urmă, a planificării lunare a asistenței judiciare.

IV. PROTOCOLUL DIN 1 DECEMBRIE 2018

28. Protocolul privind stabilirea onorariilor avocaților pentru furnizarea serviciilor de asistență juridică în materie penală („Protocolul din 1 decembrie 2008”) a intrat în vigoare la 1 decembrie 2008, data semnării acestuia de către reprezentanții Uniunii Naționale a Barourilor din România („UNBR”) și ai Ministerului Justiției. Protocolul a fost disponibil în cadrul UNBR. Acesta a fost în vigoare până la 6 iunie 2015, dată la care a fost semnat un nou protocol între aceleași părți. Dispozițiile relevante în speță din Protocolul din 1 decembrie 2008 au următorul cuprins:

„[...] Art. 5. (1) Onorariile care se cuvin avocaților pentru acordarea asistenței juridice a făptuitorului, învinutului, inculpatului sau a condamnatului când aceasta este obligatorie, în situația în care organul de urmărire penală sau instanța apreciază că învinutul, inculpatul, partea vătămată, partea civilă sau partea responsabilă civilmente nu și-ar putea face singură apărarea, precum și în alte cazuri prevăzute de lege în care se impune desemnarea unui avocat din oficiu sunt următoarele:

[...]

e) 150 lei pentru asistența juridică gratuită acordată, în cursul urmăririi penale sau în cursul judecății, părții vătămate, părții civile sau părții responsabile civilmente. Acest onorariu se acordă pentru fiecare parte vătămată, parte civilă sau parte responsabilă civilmente, în cazul în care una sau mai multe persoane au calitatea de parte vătămată, parte civilă sau parte responsabilă civilmente;

Art. 6. În cazul în care delegația apărătorului desemnat din oficiu încetează, potrivit art. 171 alin. (5) din Codul de procedură penală, la prezentarea apărătorului ales, procurorul prin ordonanță sau, după caz, instanța prin încheiere, va dispune plata onorariului convenit apărătorului desemnat din oficiu pentru prestațiile efectuate până la data încetării însărcinării, ținându-se cont de timpul necesar studierii dosarului, complexitatea cauzei, durata și numărul actelor de urmărire penală la care apărătorul a luat parte sau numărul de termene la care a fost prezent în fața instanței. Onorariul astfel

HOTĂRÂREA DĂNOIU ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI

stabilit nu poate fi mai mic de 25% din valoarea onorariului ce ar fi fost convenit dacă prestația avocațială din oficiu ar fi fost finalizată [...];

Art. 9. (1) Referatul, întocmit de avocat și care atestă o prestație avocațială efectivă pentru care se cuvine plata onorariului va fi confirmat de organul judiciar care a dispus plata onorariului sau de conducerea autorității în fața căreia s-a desfășurat activitatea de asistență juridică și/sau de reprezentare [...];

(2) Referatul prevăzut la alin. (1) constituie document justificativ, care se înaintează baroului de către avocat, în termen de cel mult 5 zile de la data confirmării, în vederea verificării, centralizării, avizării și aprobării plății onorariului de către consiliul baroului. [...]

(4) După verificarea și avizarea/aprobarea referatelor prevăzute la alin. (1) și (3) de către consiliul baroului, referatele centralizate sunt înaintate departamentului economico-financiar și administrativ al tribunalului, în vederea efectuării viramentelor privind plata onorariilor de către tribunal în contul barourilor, în condițiile prevăzute de lege [...]"

29. Protocolul din 1 decembrie 2008 a fost precedat de Protocolul din 23 iunie 2005, care prevedea acordarea unei sume de 800.000 ROL (aproximativ 22 EUR) pentru asistența acordată fiecărei părți civile în situații în care era implicat un avocat desemnat din oficiu. La 11 iunie 2015, a intrat în vigoare un nou protocol care reglementa aceleași chestiuni și prevedea o plafonare a onorariilor la 10.000 RON (2.267 EUR) în cazurile de asistență din oficiu a mai mult de cinci părți civile din partea aceluiași avocat.

V. PRACTICA INTERNĂ RELEVANTĂ

30. În decembrie 2019, Departamentul agentului guvernamental a solicitat curților de apel un aviz cu privire la clarificarea aspectului dacă instanțele puteau să confirme reducerea onorariilor avocaților desemnați din oficiu în situații similare cu cea a reclamanților și dacă o astfel de decizie putea sau nu să fie supusă unei căi de atac.

31. Unii dintre judecătorii Curții de Apel București au considerat că, odată ce avocații au fost implicați în procedura judiciară, onorariile stabilite în temeiul Protocolului din 1 decembrie 2008 (*supra*, pct. 28) nu mai puteau fi reduse. Ceilalți judecători au susținut contrariul. În ceea ce privește calea de atac împotriva unei astfel de decizii, majoritatea judecătorilor au considerat că nu exista niciuna. Cu toate acestea, unii judecători au considerat că s-ar putea formula o contestație în anulare sau o cerere de îndreptare.

32. Curtea de Apel Timișoara, printre altele, a informat Departamentul Agentului guvernamental cu privire la o practică anterioară, în baza căreia s-au redus anumite onorarii acordate avocaților desemnați din oficiu. Nu s-a prezentat niciun exemplu de jurisprudență în acest sens. Potrivit opiniei majorității judecătorilor acestei instanțe, nu exista nicio cale de atac împotriva unei decizii definitive prin care reducerea onorariilor avocaților desemnați din oficiu fusese confirmată.

33. Curtea de Apel Ploiești a precizat, mai întâi, că nu dispune de exemple de jurisprudență care să ateste o situație similară celei descrise în prezenta cauză. Reprezentantul curții de apel a confirmat că unii dintre judecătorii acestei instanțe erau de părere că practica reducerii onorariilor avocaților desemnați din oficiu era nefondată. În schimb, ceilalți judecători considerau că, în lipsa unei baze legale, instanțele aveau totuși posibilitatea de a efectua o astfel de reducere. Judecătorii au oferit un exemplu de jurisprudență (decizia din 22 ianuarie 2019 pronunțată de Curtea de Apel Ploiești), în care instanța de apel a confirmat reducerea onorariilor avocaților desemnați din oficiu stabilite în temeiul Protocolului din 11 iunie 2015 (*supra*, pct. 29). Judecătorii au arătat că legislația națională nu prevedea nicio cale de atac în materie, dar au prezentat un exemplu de hotărâre internă pronunțată de instanța de apel (decizia din 28 noiembrie 2017 pronunțată de Curtea de Apel Ploiești), prin care s-a admis o cerere de îndreptare a unei erori materiale privind modificarea cuantumului onorariilor acordate avocaților desemnați din oficiu, pentru motive legate de modalitățile de calcul și pentru asigurarea egalității de tratament a avocaților implicați în același proces. Judecătorii au considerat că această cale de atac nu este eficace dacă decizia prin care s-a confirmat reducerea onorariilor a fost motivată corespunzător.

34. Reprezentantul Curții de Apel Constanța a exprimat opinia judecătorilor acestei instanțe, în sensul că instanțele aveau posibilitatea de a confirma reducerea onorariilor avocaților desemnați din oficiu în temeiul art. 451 din Codul de procedură civilă, fără a prezenta exemple de jurisprudență referitoare la o situație similară cu cea a reclamantilor. În opinia judecătorilor acestei instanțe, nu exista nicio cale de atac împotriva reducerii onorariilor avocaților într-o situație similară celei a reclamantilor.

35. Reprezentantul Curții de Apel din Bacău a depus la dosar un exemplu de jurisprudență (încheierea din 1 noiembrie 2011 pronunțată de aceeași curte de apel), care confirma faptul că instanța de fond a stabilit onorarii mai mici (150 RON) decât cele la care avocatul din oficiu s-a considerat îndreptățit (7 350 RON) pentru că a reprezentat 49 de persoane vătămăte în cursul aceluiași proces penal. Din copia acestei hotărâri reiese că prestația avocațială a fost minimă întrucât avocatul „doar a pus concluzii într-o singură frază”. Magistrații de la Judecătoria Piatra Neamț au considerat că o reducere de acest tip a onorariilor era posibilă în temeiul Legii nr. 51/1995 (*supra*, pct. 26). Magistrații de la Judecătoria Roman au considerat că o reducere a onorariilor avocaților desemnați din oficiu nu avea nicio bază obiectivă, întrucât cuantumul acestor onorarii era prevăzut în mod expres în Protocolul din 1 decembrie 2008 (*supra*, pct. 28). Potrivit acestora, reducerea onorariilor reclamantilor în speță a fost efectuată pe baza unor criterii subiective, cu încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Potrivit opiniei majorității exprimate de Curtea de Apel Bacău, nu exista nicio cale de atac împotriva deciziei definitive prin care s-a confirmat reducerea onorariilor avocaților desemnați din oficiu.

36. Judecătorii de la Curtea de Apel Brașov au considerat că posibilitatea de a reduce onorariile avocaților desemnați din oficiu era justificată în cazul în care un singur apărător reprezenta mai multe părți cu aceleași interese în proces. Reprezentantul acestei instanțe a depus la dosar un exemplu de jurisprudență internă (încheierea din 31 iulie 2015 pronunțată de Tribunalul Covasna) care confirma onorariile stabilite la 21 iulie 2015, în temeiul Protocolului din 11 iunie 2015 (*supra*, pct. 29), care erau mai mici decât cele pe care avocatul desemnat din oficiu se aștepta să le primească, acestea fiind plafonate. Judecătorii de la această curte de apel au fost, de asemenea, de părere că nu exista nicio cale de atac împotriva reducerii onorariilor dispuse în apel.

37. Reprezentantul Curții de Apel Pitești a considerat că reclamantii aveau la dispoziție o cale de atac internă pentru a contesta decizia în litigiu (natura acestei căi de atac nu a fost precizată). Acesta a prezentat un exemplu de jurisprudență (decizia nr. 773 din 12 septembrie 2012 pronunțată de aceeași instanță), din care reieșea că curtea de apel a decis să confirme reducerea onorariilor din oficiu stabilite în temeiul Protocolului din 1 decembrie 2008 (*supra*, pct. 28), astfel cum a fost dispusă de o instanță de fond, ca urmare a prestației minime a avocaților desemnați din oficiu: apărarea efectuată de toți avocații desemnați din oficiu „se rezumă la trei rânduri”. Curtea de apel a prezentat o copie după alt exemplu de jurisprudență (încheierea din 13 decembrie 2018 pronunțată de aceeași instanță) în aplicarea Protocolului din 11 iunie 2015 (*supra*, pct. 29).

38. Reprezentantul Curții de Apel Cluj a informat Departamentul Agentului guvernamental că niciuna dintre instanțele din raza sa teritorială sa nu a prezentat exemple de jurisprudență care să confirme posibilitatea ca instanțele să reducă onorariile avocaților desemnați din oficiu în situații similare cu cea a reclamantilor. Șapte dintre cele opt instanțe au confirmat lipsa unei căi de atac pentru a contesta o astfel de decizie.

39. Reclamantii au depus la dosar copii după trei exemple de jurisprudență. Astfel cum reiese din copia sentinței din 20 ianuarie 2011 pronunțată de Tribunalul București, onorariile avocaților desemnați din oficiu aflați într-o situație similară cu cea a reclamantilor au fost calculate, în conformitate cu art. 5 din Protocolul din 1 decembrie 2008 (*supra*, pct. 28), prin înmulțirea numărului de părți civile cu suma de 150 RON. Prin încheierea din 8 septembrie 2011, Tribunalul București a admis o cerere de îndreptare a dispozitivului unei hotărâri și a aplicat aceeași metodă de calcul într-un proces penal în care doi avocați desemnați din oficiu reprezentaseră câteva sute de părți civile. Prin decizia din 5 martie 2013, Curtea de Apel București a dispus plata sumei de 150 RON cu titlu de onorarii pentru acordarea de asistență juridică fiecărei părți civile în cursul unui proces penal.

ÎN DREPT

I. CU PRIVIRE LA CONEXAREA CERERILOR

40. Având în vedere obiectul similar al cererilor, Curtea consideră oportun să dispună conexarea acestora (art. 42 § 1 din Regulamentul Curții).

II. CU PRIVIRE LA EXISTENȚA, ÎN SPEȚĂ, A UNUI ABUZ DE DREPTUL DE A INTRODUCE O ACȚIUNE INDIVIDUALĂ

A. Argumentele părților

41. Guvernul invită Curtea să radieze cererea de pe rolul său pentru abuz de dreptul de a introduce o acțiune individuală în conformitate cu art. 35 § 3 din Convenție. Referindu-se la cauza *Predescu împotriva României* (nr. 21447/03, pct. 25-27, 2 decembrie 2008), acesta susține că reclamantii au încercat în mod intenționat să inducă în eroare Curtea și, prin urmare, au abuzat de dreptul lor de a introduce o acțiune individuală susținând că nu au perceput onorariile în litigiu și că, prin urmare, au fost obligați să își desfășoare activitatea cu titlu gratuit. În susținerea tezei sale, Guvernul prezintă răspunsul Baroului București, care a confirmat că s-a efectuat plata unui quantum de 25.000 lei (aproximativ 5.581 EUR) pentru plata onorariilor avocațiale către fiecare dintre reclamanti, în conformitate cu dispozitivul deciziei din 9 iulie 2015 pronunțate de Curtea de Apel București (*supra*, pct. 21). Adaugă că reclamantii au omis să informeze Curtea cu privire la renunțarea de către mai multe părți civile la procesul penal, cu consecința reducerii numărului total de părți civile care necesitau reprezentare de către aceștia.

42. Reclamantii contestă argumentul Guvernului și subliniază, mai întâi, că obiectul capetelor lor de cerere, astfel cum au fost enunțate în formularul de cerere, îl constituie reducerea onorariilor lor și consecințele acestei reduceri asupra drepturilor lor garantate de Convenție, nu neplata onorariilor lor. În ceea ce privește reducerea numărului total de părți civile, reclamantii susțin că acest aspect nu a fost examinat de curtea de apel și că, în orice caz, nu a avut niciun efect asupra plății onorariilor acestora, întrucât legislația națională nu prevedea nicio dispoziție care să permită reducerea onorariilor unui avocat desemnat din oficiu în cazul renunțării unei părți civile.

B. Motivarea Curții

43. Curtea reamintește că, în temeiul art. 35 § 3 lit. a) din Convenție, o cerere poate fi declarată abuzivă în special dacă se întemeiază în mod deliberat pe fapte neadevărate. O informație incompletă și, așadar, înșelătoare, se poate transpune de asemenea într-un abuz de dreptul de a introduce o acțiune individuală, în special atunci când aceasta privește esența

cauzei și când reclamantul nu explică în mod suficient motivele pentru care nu a divulgat informațiile relevante. Acest lucru este valabil și în cazul în care au loc noi evoluții importante în cursul procedurii în fața Curții de la Strasbourg și dacă – în pofida obligației explicite care îi revine în temeiul art. 47 § 7 (fostul art. 47 § 6) din Regulamentul Curții – reclamantul nu informează Curtea în acest sens, împiedicând-o, astfel, să se pronunțe asupra cererii în deplină cunoștință de cauză. Totuși, chiar și în astfel de cazuri, intenția persoanei în cauză de a induce Curtea în eroare trebuie să fie întotdeauna stabilită cu suficientă certitudine [*Gross împotriva Elveției* (MC), nr. 67810/10, pct. 28, CEDO 2014 și trimiterile citate].

44. În speță, Curtea consideră că informațiile furnizate de Guvern și necomunicate de către reclamanți nu privesc un aspect esențial al cauzei în sensul jurisprudenței citate la punctul precedent.

45. Reclamanții au sesizat Curtea cu privire la reducerea substanțială a onorariilor primite în calitate de avocați desemnați din oficiu, dispusă de Curtea de Apel București, precum și cu privire la consecințele acestei decizii în privința respectării drepturilor prevăzute de art. 4, 13 și 14 din Convenție și de art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Curtea constată că, astfel cum reiese din observațiile formulate de reclamanți după comunicarea cererilor lor, părțile interesate nu contestă perceperea onorariilor în discuție, ci critică decizia curții de apel, care a dispus reducerea onorariilor lor (*infra*, pct. 49). În orice caz, aceștia au încasat onorariile în discuție abia după 25 octombrie 2015, dată la care au sesizat Curtea (*supra*, pct. 21).

46. În ceea ce privește numărul părților civile care au renunțat la prestațiile lor în cursul procesului penal, Curtea observă că această informație nu a fost examinată de instanțele naționale în momentul stabilirii cuantumurilor aferente onorariilor reclamanților în calitate de avocat. Nici judecătoria, care a confirmat numărul de părți civile reprezentate de reclamanți, nici curtea de apel, care a stabilit noile onorarii avocațiale, nu au considerat necesar să ia în considerare aspectul invocat de Guvern în susținerea căruia a formulat cererea de radiere de pe rol pentru abuz de drept de a introduce o acțiune individuală (*supra*, pct. 9 și 17-19). În măsura în care curtea de apel a justificat reducerea onorariilor reclamanților prin alte criterii, Curtea consideră că nedivulgarea acestei informații de către părțile interesate nu are legătură cu însăși esența capetelor lor de cerere. Aceste concluzii fac inutilă examinarea aspectului dacă reclamanții au prezentat o explicație suficientă cu privire la tăcerea lor.

47. În aceste condiții, Curtea constată că informațiile invocate de Guvern nu constituie informații importante și relevante pentru examinarea prezentei cauze în sensul jurisprudenței citate *supra*, la pct. 43 [a se vedea *a contrario*, *Gardean și S.C. Grup 95 SA împotriva României* (revizuire), nr. 25787/04, pct. 20-22, 30 aprilie 2013].

48. Prin urmare, trebuie respinsă excepția întemeiată pe abuzul de drept de a introduce o acțiune individuală, ridicată de Guvern.

III. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ART. 1 DIN PROTOCOLUL NR. 1 LA CONVENȚIE

49. Reclamanții se plâng de reducerea substanțială a onorariilor lor în calitate de avocați desemnați din oficiu, dispusă la 9 iulie 2015, pe care o consideră contrară legislației naționale [art. 82 alin. (3) din Legea nr. 51/1995 și art. 5 lit. e) din Protocolul din 1 decembrie 2008, *supra*, pct. 26 și 28].

Aceștia susțin că a fost încălcat dreptul lor la respectarea bunurilor lor și invocă art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție, care prevede următoarele:

„Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.

Dispozițiile precedente nu aduc atingere dreptului statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare pentru a reglementa folosința bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuții, sau a amenzilor.”

A. Cu privire la admisibilitate

50. Guvernul consideră că reclamanții nu dețineau „bunuri” în sensul art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Acesta susține că Protocolul din 1 decembrie 2008 (*supra*, pct. 28) nu era în vigoare la data la care reclamanții au fost desemnați avocați din oficiu pentru apărarea părților civile, nici la data la care aceștia au devenit avocați.

51. Reclamanții contestă argumentul Guvernului și susțin că au avut un „bun” deoarece legislația națională, aplicabilă tuturor avocaților desemnați din oficiu în România, prevedea în mod explicit cuantumul onorariilor care urmau să le fie plătite în cursul proceselor penale (*supra*, pct. 26 și 28). Aceștia au arătat, de asemenea, că instanța de fond a confirmat referatele care justificau cuantumul onorariilor lor (*supra*, pct. 10).

52. Curtea face trimitere la principiile referitoare la noțiunea „bunuri” menționată în primul paragraf al art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție, astfel cum rezultă din jurisprudența sa, rezumată în cauza *Bélané Nagy împotriva Ungariei* [(MC), nr. 53080/13, pct. 72-79, 13 decembrie 2016].

53. În speță, Curtea observă că obligația de reprezentare juridică exercitată din oficiu de reclamanți la cererea instanței de fond (*supra*, pct. 5) se întemeiază pe dispozițiile legale relevante în materie, și anume art. 82 din Legea nr. 51/1995 (*supra*, pct. 26) și art. 5 și 9 din Protocolul din 1 decembrie 2008 încheiat între U.N.B.R. și Ministerul Justiției (*supra*, pct. 28). Legislația menționată anterior a creat o „speranță legitimă” pentru reclamanți, care intră sub incidența noțiunii „bun” în sensul art. 1 din Protocolul nr. 1, că vor urma să primească suma prevăzută la art. 5 lit. e) din Protocolul din 1 decembrie 2008, cu condiția ca mandatul lor de reprezentare a părților civile să nu se încheie în cursul procesului (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Anželika Šimaitienė împotriva Lituaniei*, nr. 36093/13, pct. 96, 21 aprilie 2020). În

opinia Curții, nu este relevant faptul că Protocolul din 1 decembrie 2008 nu era în vigoare în momentul desemnării reclamanților ca avocați din oficiu (*supra*, pct. 5-7); ceea ce contează în speță este faptul că același protocol a intrat în vigoare la scurt timp după desemnarea lor și a reglementat stabilirea cuantumului onorariilor lor până la sfârșitul perioadei mai 2008 - octombrie 2014, în care reclamanții au participat la proces în calitate de reprezentanți ai părților civile (*supra*, pct. 8). În plus, instanțele naționale au admis că protocolul în discuție se aplica reclamanților. Curtea concluzionează astfel că art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție este aplicabil în prezenta cauză. Prin urmare, Curtea respinge excepția ridicată de Guvern.

54. Constatând că acest capăt de cerere nu este în mod vădit nefondat și că nu prezintă niciun alt motiv de inadmisibilitate în sensul art. 35 din Convenție, Curtea îl declarată admisibil.

B. Cu privire la fond

1. Argumentele părților

55. Reclamanții susțin că au primit onorarii reduse substanțial după ce, timp de peste 6 ani, au acordat asistență juridică mai multor mii de părți civile în cursul unui proces penal. Aceștia consideră că ingerința nu a avut nicio bază legală, fiind chiar interzisă de art. 82 alin. (3) din Legea nr. 51/1995, care prevedea o singură excepție ce nu era incidentă în speță (*supra*, pct. 26). Aceștia adaugă că activitatea lor a fost confirmată de instanța de fond, care a confirmat și onorariile lor (*supra*, pct. 10) în conformitate cu dispozițiile art. 5 lit. e) din Protocolul din 1 decembrie 2008, și că problema aplicării în speță a dispozițiilor protocolului nu era controversată, fiind confirmată chiar de Curtea de Apel București (*supra*, pct. 18). Reclamanții arată că și-au exercitat atribuțiile, fapt confirmat de încheierile de ședință întocmite în cursul celor 6 ani de proces (*supra*, pct. 8).

56. Guvernul consideră că ingerința în exercitarea, de către reclamanți, a dreptului la respectarea bunurilor lor a fost prevăzută de lege (și anume, de art. 69 din Legea nr. 51/1995 și art. 5 din Protocolul din 1 decembrie 2008, citate *supra*, pct. 26 și 28) și necesară deoarece cuantumul onorariilor trebuia stabilit în limitele bugetului Ministerului Justiției. Acesta susține că instanțele naționale nu au redus cuantumul onorariilor prevăzute de Protocolul din 1 decembrie 2008, ci l-au stabilit pe baza unor criterii diferite, și anume complexitatea și particularitățile cauzei, volumul de muncă, după ce a constatat că onorarii excesive, precum cele solicitate de reclamanți, ar fi avut un impact asupra bugetului de stat. Referindu-se la serviciile juridice furnizate de reclamanți, pe lângă caracterul *pro bono* al misiunii unui avocat desemnat din oficiu, Guvernul insistă asupra faptului că, după anul 2011, părțile în cauză nu au avut o contribuție substanțială la asigurarea apărării părților civile și că prestația acestora, care a fost în principal rezultatul muncii în echipă, a constat în principal în redactarea mai multor tabele ce conțineau

date referitoare la părțile civile. Acesta consideră că situația persoanelor vizate în prezenta cauză este diferită de cea a reclamantului din cauza *Van der Musselle împotriva Belgiei* (23 noiembrie 1983, pct. 39, seria A nr. 70). Adaugă că Protocolul din 1 decembrie 2008 nu prevedea un plafon maximal al onorariilor avocaților desemnați din oficiu, dar că protocoalele încheiate ulterior prevedeau așa ceva (*supra*, pct. 29).

2. Motivarea Curții

57. Curtea face trimitere la jurisprudența sa constantă referitoare la structura art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție și la cele trei norme distincte cuprinse în această dispoziție [a se vedea, printre altele, *Scordino împotriva Italiei* (nr. 1) (MC), nr. 36813/97, pct. 78, CEDO 2006-V; *J.A. Pye (Oxford) Ltd și J.A. Pye (Oxford) Land Ltd împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 44302/02, pct. 52, CEDO 2007-III; și *Vistiďš și Perepjolkins împotriva Letoniei* (MC), nr. 71243/01, pct. 93, 25 octombrie 2012].

a) Cu privire la existența unei ingerințe

58. Curtea constată că, în contextul factual specific prezentei cauze, faptul că Curtea de Apel București a procedat la reducerea onorariilor reclamanților (*supra*, pct. 17-19) este considerat „reglementarea folosinței” bunurilor în sensul celui de-al doilea paragraf al art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție și, prin urmare, poate fi considerat o ingerință în exercitarea de către reclamanți a dreptului lor la respectarea bunurilor lor. Prin urmare, Curtea trebuie să examineze dacă privarea denunțată se justifică din perspectiva acestei dispoziții.

b) Cu privire la justificarea ingerinței

59. Curtea face trimitere la principiile generale privind legalitatea unei ingerințe într-un drept protejat de art. 1 din Protocolul nr. 1, astfel cum sunt rezumate în cauza *Vistiňš și Perepjolkins* (citată anterior, pct. 95-97):

„95. Curtea reamintește că art. 1 din Protocolul nr. 1 impune ca ingerința autorității publice în exercitarea dreptului la respectarea bunurilor să fie legală: a doua teză a primului paragraf al acestui articol nu permite privarea de proprietate decât «în condițiile prevăzute de lege». În plus, preeminența dreptului, unul dintre principiile fundamentale ale unei societăți democratice, este un concept inerent tuturor articolelor din Convenție [*Fostul Rege al Greciei și alții împotriva Greciei* (fond) (MC), nr. 25701/94, pct. 79, CEDO 2000-XII; și *Broniowski împotriva Poloniei* (MC), nr. 31443/96, pct. 147, CEDO 2004-V].

96. Cu toate acestea, existența unei baze legale în legislația națională nu este suficientă, ca atare, pentru a respecta principiul legalității. În plus, această bază legală trebuie să fie de o anumită calitate, aceea de a fi compatibilă cu preeminența dreptului și de a oferi garanții împotriva arbitrarului. În această privință, trebuie amintit că noțiunea «lege» în sensul art. 1 din Protocolul nr. 1 are același sens ca și cel care i se atribuie în alte dispoziții ale Convenției (a se vedea, de exemplu, *Špaček, s.r.o. împotriva Republicii Cehe*, nr. 26449/95, pct. 54, 9 noiembrie 1999).

97. Rezultă că, pe lângă conformitatea cu legislația națională a statului contractant, inclusiv cu Constituția [*Fostul Rege al Greciei și alții* (fond), citată anterior, pct. 79 și 82; precum și *Jahn și alții împotriva Germaniei*], nr. 46720/99, 72203/01 și 72552/01 [CEDO 2005-VI], normele legale pe care se bazează privarea de proprietate trebuie să fie suficient de accesibile, precise și previzibile în aplicarea lor (*Guiso-Gallisay împotriva Italiei*, nr. 58858/00, pct. 82-83, 8 decembrie 2005). În ceea ce privește sfera de aplicare a noțiunii de «previzibilitate», aceasta depinde în mare măsură de conținutul textului în discuție, de domeniul pe care îl acoperă, de numărul și de calitatea destinatarilor săi (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Sud Fondi S.r.l. și alții împotriva Italiei*, nr. 75909/01, pct. 109, 20 ianuarie 2009). În special, o normă este «previzibilă» atunci când oferă o anumită garanție împotriva ingerințelor arbitrare din partea puterii publice [*Centro Europa 7 S.R.L. și di Stefano împotriva Italiei* (MC), nr. 38433/09, pct. 143, 7 iunie 2012]. De asemenea, legea aplicabilă trebuie să ofere garanții procedurale minime, în raport cu importanța dreptului în discuție [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Sanoma Uitgevers B.V. împotriva Țărilor de Jos* (MC), nr. 38224/03, pct. 88, 14 septembrie 2010].”

60. În ceea ce privește circumstanțele prezentei cauze, Curtea observă, de la bun început, că Curtea de Apel București și-a întemeiat decizia din 9 iulie 2015 pe art. 82 alin. (1) și (3) din Legea nr. 51/1995 (*supra*, pct. 26), care, în opinia sa, permitea instanțelor să reducă onorariile avocaților desemnați din oficiu, ale căror cuantumuri au fost stabilite prin Protocolul din 1 decembrie 2008 (*supra*, pct. 18).

61. Aceasta observă, de asemenea, că Legea nr. 51/1995 a fost publicată în Monitorul Oficial (*supra*, pct. 26) și că textul Protocolului din 1 decembrie 2008 era disponibil în cadrul UNBR, din care făceau parte reclamanții (*supra*, pct. 28; a se vedea, *mutatis mutandis*, *Špaček, s.r.o., împotriva Republicii Cehe*, nr. 26449/95, pct. 57-60, 9 noiembrie 1999). Consideră că reglementările relevante erau accesibile reclamanților.

62. Curtea constată apoi că Curtea de Apel București a considerat că, prin confirmarea onorariilor avocaților desemnați din oficiu, instanțele aveau totodată posibilitatea de a controla cuantumul maximal al onorariilor prevăzute de art. 5 din Protocolul din 1 decembrie 2008, care nu prevedea un plafon pentru onorariile avocaților desemnați din oficiu (*supra*, pct. 18). Tot potrivit curții de apel, lipsa unui plafon stabilit legal pentru onorariile avocaților desemnați din oficiu reprezenta o omisiune care a fost corectată în cele din urmă prin Protocolul din 11 iunie 2015, care a stabilit unul în cazul reprezentării mai multor părți civile de către același avocat desemnat din oficiu (*supra*, pct. 28). Aplicând acest raționament în prezenta cauză și după ce a constatat existența unei diferențe disproporționate între prestația oferită de reclamanți – care consta într-o apărare în beneficiul tuturor părților civile – și onorariile calculate în temeiul Protocolului din 1 decembrie 2008, curtea de apel a decis reducerea onorariilor fiecăruia dintre reclamanți stabilind o sumă forfetară de 25.000 RON (aproximativ 5.681 EUR), în loc să calculeze onorariile înmulțind numărul de părți civile cu suma de 150 RON, prevăzută de art. 5 lit. e) din Protocolul din 1 decembrie 2008 (*supra*, pct. 18).

63. În primul rând, Curtea consideră că, deși este în primul rând sarcina autorităților naționale, în special a instanțelor, să interpreteze legislația națională [*Radomilja și alții împotriva Croației* (MC), nr. 37685/10 și 22768/12, pct. 149, 20 martie 2018], justificarea furnizată de curtea de apel în susținerea deciziei sale de reducere a onorariilor reclamanților nu este convingătoare. Mai întâi, este necesar să se constate că, în temeiul art. 82 alin. (3) din Legea nr. 51/1995, era necesar ca onorariile avocaților să fie confirmate de instanță, în funcție de natura activității și de volumul acesteia, în limitele quantumurilor stabilite prin protocolul încheiat între UNBR și Ministerul Justiției, precum și că autoritatea judiciară avea dreptul să dispună menținerea sau majorarea quantumului onorariilor stabilite inițial (*supra*, pct. 26). În ceea ce privește dispozițiile Protocolului din 1 decembrie 2008, Curtea constată că acesta a stabilit o sumă de 150 RON (aproximativ 34 EUR) pentru asigurarea reprezentării fiecărei părți civile în cursul unui proces penal (*supra*, pct. 28). În plus, rezultă de aici că baza legală invocată de curtea de apel nu prevedea decât o singură situație în care onorariile acordate avocaților desemnați din oficiu puteau fi reduse, și anume intervenția unui avocat ales de partea civilă, care, de altfel, nu era incidentă în cazul reclamanților (*supra*, pct. 28). În continuare, deși reglementarea aplicabilă în speță nu prevedea un plafon al onorariilor avocaților desemnați din oficiu într-o situație similară cu cea a reclamanților, curtea de apel a aplicat retroactiv principiul plafonării onorariilor, prevăzut de Protocolul din 11 iunie 2015 [*supra*, pct. 29; a se vedea, *mutatis mutandis*, *Maurice împotriva Franței* (MC), nr. 11810/03, pct. 90-93, CEDO 2005-IX].

64. În ceea ce privește serviciile juridice oferite din oficiu de reclamanți în beneficiul părților civile, Curtea observă că, din data de 27 mai 2008 (*supra*, pct. 7) și până la data de 7 octombrie 2014, data pronunțării sentinței judecătorești, adică timp de peste 6 ani, aceștia au reprezentat 8.607 părți civile (*supra*, pct. 10) în cadrul celor 46 de termene de judecată desfășurate în fața judecătorești (*supra*, pct. 8). În ceea ce privește aprecierea efectuată de curtea de apel cu privire la serviciile oferite de reclamanți, Curtea observă că aceasta este contrazisă de aprecierea făcută de judecătorul de la instanța de fond în fața căreia s-a desfășurat procesul penal și care a decis să confirme și să mențină, în condițiile art. 82 alin. (3) din Legea nr. 51/1995, onorariile prevăzute la art. 5 lit. e) din Protocolul din 1 decembrie 2008, fără a efectua nicio reducere (*supra*, pct. 10). În acest sens, Curtea constată, ca și reclamanții, că referatele care justificau plata onorariilor de către Ministerul Justiției nu au fost nici contestate, nici anulate de autoritățile naționale. Aceste constatări ar putea fi suficiente pentru a concluziona că motivarea deciziei din 9 iulie 2015 pronunțate de Curtea de Apel București nu era în conformitate cu dispozițiile legale naționale și că decizia respectivă era arbitrară (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Anželika Šimaitienė*, citată anterior, pct. 113).

65. În al doilea rând, trebuie arătat că argumentul reclamanților este confirmat de exemplele de jurisprudență internă depuse la dosar de părți.

Astfel, dintre cele opt curți de apel cărora li s-a adresat întrebarea din partea Departamentului Agentului guvernamental, numai două dintre acestea (Curtea de Apel Bacău și Curtea de Apel Pitești) au prezentat, fiecare, un exemplu de jurisprudență din perioada în care se aplica Protocolul din 1 decembrie 2008 (*supra*, pct. 35 și 37). Celelalte instanțe de apel fie nu au prezentat niciun exemplu de jurisprudență în susținerea avizelor lor, fie au prezentat exemple de decizii circumscrise sferei de aplicare a Protocolului din 11 iunie 2015, care a intrat în vigoare după încheierea procesului în care reclamantul au prestat servicii părților civile (*supra*, pct. 31, 32, 33, 34, 36 și 38).

66. Astfel cum reiese din exemplul de jurisprudență prezentat de Curtea de Apel Bacău, avocatului i s-a reproșat, printre altele, că a oferit o prestație avocațială minimă (*supra*, pct. 35). În ceea ce privește exemplul de jurisprudență prezentat de Curtea de Apel Pitești, Curtea constată că aceasta a fost o confirmare a reducerii onorariilor avocatului decise de instanța de fond, fără a preciza totuși baza legală pentru adoptarea acestei decizii și invocând o prestație avocațială minimă din partea avocaților desemnați din oficiu (*supra*, pct. 37). Potrivit Curții, aceste exemple de jurisprudență nu sunt relevante deoarece mandatul reclamantilor din prezenta cauză nu a fost considerat de instanță o prestație avocațială minimă, ci un mandat de asistență juridică de care au beneficiat toate părțile civile (*supra*, pct. 18). În plus, spre deosebire de situațiile expuse în cele două exemple de jurisprudență furnizate de Guvern, în prezenta cauză reducerea onorariilor a intervenit în apel, după ce instanța de fond a confirmat onorariile calculate în temeiul art. 5 din Protocolul din 1 decembrie 2008 (*supra*, pct. 10 și 18).

67. Curtea observă, de asemenea, că cele trei exemple de jurisprudență prezentate de reclamantii arată că instanțele naționale nu au redus onorariile convenite avocaților desemnați din oficiu care, la fel ca reclamantii, au asistat mai multe părți civile, ci au acordat suma prevăzută de art. 5 lit. e) din Protocolul din 1 decembrie 2008 (*supra*, pct. 39).

Unii dintre judecătorii de la curțile de apel au susținut această jurisprudență exprimând opinii potrivit cărora onorariile acordate avocaților desemnați din oficiu nu puteau fi reduse de către instanțe (*supra*, pct. 31, 33 și 35).

68. Curtea concluzionează că aceste elemente sunt de natură să confirme că argumentele în susținerea deciziei din 9 iulie 2015 pronunțate de Curtea de Apel București, care justifica reducerea onorariilor reclamantilor, nu erau în conformitate cu legislația națională aplicabilă în materie, astfel cum a fost interpretată de jurisprudența internă relevantă, și că, prin urmare, reclamantii nu puteau să prevadă că onorariile lor, stabilite în temeiul art. 5 lit. e) din Protocolul din 1 decembrie 2008, vor fi reduse de instanțele naționale (a se vedea jurisprudența citată la pct. 59 *supra*).

69. În al treilea și ultimul rând, Curtea amintește că o normă este „previzibilă” atunci când oferă o anumită garanție împotriva unor ingerințe

arbitrare din partea autorității publice (a se vedea jurisprudența citată la pct. 59 *supra*). Aceasta presupune, prin urmare, ca orice ingerință în exercitarea dreptului la respectarea bunurilor să fie însoțită de garanții procedurale care să ofere persoanei respective o posibilitate rezonabilă de a-și susține cauza în fața autorităților competente, în așa mod încât să i se permită contestarea efectivă a măsurilor în litigiu (a se vedea și *Stolyarova împotriva Rusiei*, nr. 15711/13, pct. 43, 29 ianuarie 2015).

70. În prezenta cauză, Curtea amintește că ingerința în exercitarea de către reclamantii a dreptului la respectarea bunurilor lor a avut loc în apel, la pronunțarea deciziei definitive a Curții de Apel București din data de 9 iulie 2015 (*supra*, pct. 18). Desigur, prin sentința din 7 octombrie 2014, judecătoria nu a precizat cuantumul exact al onorariilor avocaților la care aveau dreptul reclamantii, dar nici nu a procedat la reducerea acestor onorarii, limitându-se doar la confirmarea mandatelor reclamantilor și la confirmarea cuantumului acestor onorarii cu respectarea art. 5 lit. e) din Protocolul din 1 decembrie 2008 (*supra*, pct. 9-10). Cererea reclamantilor având ca obiect precizarea cuantumului onorariilor lor în dispozitivul sentinței din 7 octombrie 2014 a fost respinsă definitiv la 9 iulie 2015, când curtea de apel a decis să le acorde onorarii reduse (*supra*, pct. 13-19).

71. Pe de altă parte, trebuie amintit că precizarea referitoare la faza procesuală în care a avut loc ingerința este cu atât mai importantă în prezenta cauză cu cât, astfel cum reiese din actele și lucrările dosarului, legislația națională nu oferea reclamantilor nicio posibilitate să conteste ingerința în litigiu (*supra*, pct. 25). Ca atare, Curtea ia act de demersurile făcute de reclamantii în fața Înaltei Curți pentru a contesta reducerea onorariilor lor, decisă de Curtea de Apel București, care s-au soldat cu respingerea recursului lor în casație, declarat inadmisibil (*supra*, pct. 23). Ineficacitatea acestei căi extraordinare de atac a fost de altfel confirmată de Curtea Constituțională, care a declarat că reclamantii, în calitate de avocați ai părților civile, nu puteau să introducă un de recurs în casație (*supra*, pct. 22). În fine, lipsa oricărei posibilități efective pentru reclamantii din prezenta cauză de a contesta ingerința în dreptul lor la respectarea bunurilor lor este confirmată de majoritatea instanțelor de apel consultate în această chestiune (*supra*, pct. 31-36 și 38). Numai reprezentantul Curții de Apel Pitești a considerat că reclamantii aveau la dispoziție o cale de atac efectivă, însă fără a preciza natura acesteia (*supra*, pct. 37). Având în vedere aceste constatări, Curtea consideră că reclamantii nu au beneficiat de garanții procedurale suficiente pentru a-și apăra interesele patrimoniale [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Capital Bank AD împotriva Bulgariei*, nr. 49429/99, pct. 135-140, CEDO 2005-XII (extrase)].

72. Având în vedere cele de mai sus, Curtea consideră că a fost încălcat art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție din cauza lipsei unei baze legale clare și previzibile, însoțite de garanții suficiente împotriva arbitrarului, care să

justifice măsura de reglementare a folosinței bunurilor luată împotriva reclamantilor.

73. O astfel de concluzie scutește Curtea de a cerceta dacă celelalte cerințe prevăzute de art. 1 din Protocolul nr. 1 au fost respectate în prezenta cauză, în special dacă măsura în litigiu a fost în conformitate cu interesul general și dacă a respectat echilibrul just care trebuia atins în materie între un astfel de interes și cerințele de protecție a drepturilor individuale.

IV. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ART. 13 DIN CONVENȚIE

74. Reclamantii susțin că nu au avut la dispoziție o cale de atac efectivă pentru a-și invoca pretențiile întemeiate pe art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție cu privire la reducerea onorariilor lor de către Curtea de Apel București la 9 iulie 2015.

Invocă art. 13 din Convenție, care prevede următoarele:

„Orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de [...] convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale.”

75. Guvernul contestă acest argument.

76. Curtea, constatând că acest capăt de cerere nu este vădit nefondat în sensul art. 35 § 3 lit. a) din Convenție și că nu prezintă niciun alt motiv de inadmisibilitate, îl declară admisibil.

77. Cu toate acestea, Curtea consideră că nu este necesar să îl examineze pe fond întrucât se confundă cu cel pe care l-a soluționat în raport cu art. 1 din Protocolul nr. 1 (*supra*, pct. 71-73).

V. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ART. 4 DIN CONVENȚIE

78. Reclamantii susțin că reducerea onorariilor efectuată de Curtea de Apel București la 9 iulie 2015 constituie o muncă forțată sau obligatorie în sensul art. 4 din Convenție, care prevede următoarele:

„1. Nimeni nu poate fi ținut în sclavie sau în condiții de aservire.

2. Nimeni nu poate fi constrâns să execute o muncă forțată sau obligatorie.

3. Nu se consideră *muncă forțată sau obligatorie* în sensul prezentului articol:

a) orice muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenției în condițiile prevăzute de art. 5 din (...) Convenție sau în timpul în care se află în libertate condiționată;

b) orice serviciu cu caracter militar sau, în cazul celor care refuză să satisfacă serviciul militar din motive de conștiință, în țările în care acest lucru este recunoscut ca legitim, un alt serviciu în locul serviciului militar obligatoriu;

c) orice serviciu impus în situații de criză sau de calamități care amenință viața sau bunăstarea comunității;

d) orice muncă sau serviciu care face parte din obligațiile civice normale.”

A. Argumentele părților

79. Guvernul ridică o excepție de neepuizare a căilor de atac interne. Ca răspuns la susținerile privind discriminarea, formulate de reclamanti în capetele de cerere cu care Curtea a fost sesizată, acesta susține că persoanele în cauză ar fi putut să sesizeze Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD). Pe fondul capătului de cerere, acesta susține că presupusa situație discriminatorie denunțată de reclamanti nu poate fi caracterizată ca muncă forțată în sensul art. 4 din Convenție, întrucât persoanele respective s-au înscris în mod voluntar pe lista avocaților desemnați din oficiu și au desfășurat activități juridice fără amenințarea vreunei sancțiuni. Acesta subliniază asemănările dintre prezenta cauză și cauzele *Van der Mussele împotriva Belgiei* (23 noiembrie 1983, pct. 32, 34 și 38, seria A nr. 70) și *Bucha împotriva Slovaciei* [(dec.), nr. 43259/07, pct. 39, 20 septembrie 2011].

80. Reclamantii contestă argumentul Guvernului. Subliniază că CNCD nu are competență de examinare a posibilelor efecte discriminatorii care rezultă din hotărârile judecătorești și că, în orice caz, eventualele constatări făcute de această autoritate nu sunt în măsură să influențeze hotărârile instanțelor. De asemenea, aceștia solicită Curții să respingă jurisprudența invocată de Guvern în prezenta cauză și declară că au acceptat să acorde asistență juridică părților civile în condițiile stabilite de protocoalele în vigoare la data faptelor.

B. Motivarea Curții

81. Curtea constată că nu este necesar să examineze dacă reclamantii au epuizat căile de atac interne, întrucât capătul de cerere al acestora este, în orice caz, inadmisibil pentru motivele expuse mai jos.

82. Curtea face trimitere la jurisprudența sa relevantă în speță referitoare la art. 4 din Convenție, astfel cum a fost rezumată în cauza *Chowdury și alții împotriva Greciei* (nr. 21884/15, pct. 90-91, 30 martie 2017):

„90. [...] Curtea reamintește că termenul «muncă forțată» evocă ideea unei constrângeri, fizice sau morale. În ceea ce privește termenul «muncă obligatorie», acesta nu poate viza o obligație legală oarecare. De exemplu, munca care trebuie efectuată în temeiul unui contract liber încheiat nu poate intra sub incidența art. 4 din Convenție numai pentru că unul dintre cei doi contractanți s-a angajat față de celălalt să o realizeze și se expune la sancțiuni dacă nu își onorează obligația. Trebuie să fie vorba despre o muncă «pretinsă [...] sub amenințarea cu o pedeapsă oarecare» și, în plus, contrară voinței persoanei în cauză, pentru care aceasta «nu s-a oferit de bunăvoie» (*Van der Mussele împotriva Belgiei*, 23 noiembrie 1983, pct. 37, seria A nr. 70 și *Siliadin împotriva Franței*, nr. 73316/01, pct. 117, [CEDO 2005-VII]). În hotărârea *Van der Mussele împotriva Belgiei* (citată anterior, pct. 37), Curtea a constatat «valoarea

relativă» a criteriului consimțământului prealabil și a optat pentru o abordare care ține seama de toate circumstanțele cauzei. Aceasta a observat, în special, că – în anumite cazuri sau circumstanțe – o persoană «nu poate fi privită ca oferindu-se anticipat în mod voluntar» să îndeplinească anumite atribuții. Prin urmare, validitatea consimțământului trebuie evaluată în lumina tuturor circumstanțelor cauzei.

91. În scopul de a clarifica conceptul «muncă» în sensul art. 4 § 2 din Convenție, Curtea precizează că orice muncă pretinsă unui individ sub amenințarea unei «pedepse» nu constituie în mod necesar «muncă forțată sau obligatorie» interzisă de această dispoziție. Trebuie astfel să se țină seama, în special, de natura și de volumul activității în cauză. Aceste circumstanțe permit deosebirea dintre «munca forțată» și ceea ce ține de munca ce poate fi în mod rezonabil solicitată cu titlu de întrajutorare familială sau de conviețuire. În acest sens, Curtea a recurs, în special, în hotărârea *Van der Mussele* (citată anterior, pct. 39), la noțiunea de «sarcină disproporționată» pentru a determina dacă un avocat stagiar era supus muncii obligatorii în cazul în care i se pretindea să asigure în mod gratuit apărarea clienților în calitate de avocat numit din oficiu (*C.N. și V. împotriva Franței*, nr. 67724/09, pct. 74, 11 octombrie 2012).”

83. În prezenta cauză, Curtea constată că, în temeiul legislației naționale în vigoare la data faptelor, atunci când existau indicii că părțile civile nu erau în măsură să își asigure propria apărare, instanțele recurgeau la serviciile avocaților desemnați din oficiu pentru părțile respective (*supra*, pct. 24). Această regulă nu poate fi considerată, în sine, ca fiind contrară Convenției, întrucât refuzul de a oferi părților civile această posibilitate ar putea, în anumite circumstanțe, să conducă la o încălcare a art. 6 § 1 din Convenție din cauza lipsei posibilității de acces la o instanță (a se vedea, de exemplu, *Airey împotriva Irlandei*, 9 octombrie 1979, pct. 26, seria A nr. 32).

84. În continuare, Curtea observă că reclamantii au ales în mod liber profesia de avocat, acceptând în același timp ideea că aceasta implica obligația de a reprezenta clienții în cauzele în care erau desemnați apărători. Natura și scopul activității de reprezentare desfășurate de reclamantii în cursul procesului penal desfășurat în fața Judecătoriei Sector 2 București nu se aflau în afara cadrului activităților obișnuite ale unui avocat. Astfel cum reiese din practica internă a Baroului București, desemnarea lor în cursul procesului penal în discuție s-a făcut numai după ce reclamantii au formulat o cerere expresă pentru acordarea de asistență juridică din oficiu (*supra*, pct. 27). În plus, reclamantii nu precizează că nu au avut posibilitatea să renunțe la contractele de asistență juridică încheiate în beneficiul clienților lor.

85. Curtea amintește că, potrivit jurisprudenței citate la pct. 82 *supra*, munca „forțată” evocă ideea unei constrângeri fizice sau morale, care în mod cert lipsește în prezenta cauză. Cât despre munca „obligatorie”, aceasta nu se poate referi la nicio obligație legală, ca de exemplu munca ce trebuie efectuată în temeiul unui contract liber încheiat, astfel cum a fost situația în prezenta cauză.

86. Curtea consideră că situația reclamantilor este similară cu cea a avocatului desemnat din oficiu în cauza *Bucha* (citată anterior, pct. 40-41), în care Curtea a declarat inadmisibil un capăt de cerere întemeiat pe refuzul Curții Constituționale a Slovaciei de a rambursa unui avocat desemnat din

oficiu o parte din cheltuielile de judecată care, potrivit Curții Constituționale, nu au fost efectuate în mod necesar. În speță, fără a fi necesar să examineze motivele care au determinat curtea de apel să reducă onorariile reclamanților, Curtea consideră că aceasta nu este o „sarcină disproporționată” pentru reclamanți și că nu se poate considera că această decizie a obligat reclamanții la muncă „forțată sau obligatorie” în sensul jurisprudenței citate la pct. 82 *supra* (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Bucha*, decizie citată anterior, pct. 42-45).

87. Rezultă că acest capăt de cerere este vădit nefondat și trebuie respins în conformitate cu art. 35 § 3 lit. a) și 4 din Convenție.

VI. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ART. 14 COROBORAT CU ART. 4 § 2 DIN CONVENȚIE

88. Reclamanții susțin, în esență, că au suferit o discriminare ca urmare a reducerii onorariilor lor ca urmare a deciziei Curții de Apel București, cât timp avocații desemnați din oficiu să îi asiste pe inculpați, precum și personalul sistemului judiciar care a participat la același proces, nu au suferit același tratament. Aceștia invocă art. 14 coroborat cu art. 4 din Convenție.

Art. 14 prevede următoarele:

„Exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de [...] Convenție trebuie să fie asigurată fără nicio deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație.”

89. Guvernul constată că reclamanții nu au indicat persoanele despre care se presupune că au fost supuse unui tratament diferit față de ei, ca urmare a discriminării căreia consideră că i-au căzut victime.

90. Curtea reamintește că munca normală în sine se poate dovedi anormală dacă discriminarea presupune alegerea unor grupuri sau persoane care trebuie să o presteze. Aceasta a statuat că art. 14 coroborat cu art. 4 din Convenție se aplică în cauze similare cu prezenta cauză (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Bucha*, citată anterior, pct. 53).

91. Curtea constată că există o „discriminare”, în sensul art. 14, atunci când statul, fără o justificare obiectivă și rezonabilă, tratează în mod diferit persoane aflate în situații similare [a se vedea, printre multe altele, *Thlimmenos împotriva Greciei* (MC), nr. 34369/97, pct. 44, CEDO 2000-IV]. În fiecare cauză cu care este sesizată în contextul art. 14, aceasta trebuie să verifice, pe baza elementelor de fapt și de drept care îi sunt prezentate, dacă a avut loc efectiv o diferență de tratament și dacă aceasta a fost aplicată în funcție de criteriile prevăzute de acest articol. O simplă supoziție sau suspiciune din partea părților în cauză nu este suficientă în acest scop [*Vikoulov și alții împotriva Letoniei* (dec.), nr. 16870/03, 31 august 2006].

92. În speță, în ceea ce privește primul argument invocat de reclamanți în susținerea capătului lor de cerere, și anume acela că avocaților care i-au

reprezentat pe inculpați li s-au rambursat onorariile convenite avocaților desemnați din oficiu fără aplicarea unei reduceri, Curtea constată că reclamanții nu au prezentat nicio probă pentru a corobora afirmațiile lor. Curtea nu dispune de niciun element care să îi permită să aprecieze nivelul remunerației diverșilor avocați desemnați din oficiu care i-au apărat pe inculpați în cursul procesului penal în discuție pentru a verifica dacă o eventuală diferență de tratament a avut loc efectiv în prezenta cauză. Aceeași concluzie se impune în ceea ce privește al doilea argument invocat de reclamanți, și anume remunerarea fără reducerea salariilor personalului din sistemul judiciar care a participat la același proces (sistem de remunerare care, în orice caz, nu este comparabil cu cel al avocaților desemnați din oficiu în prezenta cauză). Pe scurt, Curtea nu vede nicio aparentă discriminare sancționată de art. 14 din Convenție în prezenta cauză.

93. Rezultă că acest capăt de cerere trebuie respins ca vădit nefondat, în temeiul art. 35 § 3 lit. a) și 4 din Convenție.

VII. CU PRIVIRE LA APLICAREA ART. 41 DIN CONVENȚIE

94. Art. 41 din Convenție prevede:

„Dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a protocoalelor sale și dacă dreptul intern al înaltei părți contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o reparație echitabilă.”

A. Prejudiciu

95. Cu titlu de prejudiciu material, reclamanții solicită rambursarea diferenței dintre onorariile avocațiale la care aveau dreptul în temeiul Protocolului din 1 decembrie 2008 și onorariile deja plătite. Astfel, prima reclamantă solicită 411.200 lei românești (RON) [aproximativ 93.300 euro (EUR)], a doua reclamantă solicită 403.400 (aproximativ 91.500 EUR), iar al treilea reclamant solicită 401.450 RON (aproximativ 91.000 EUR). De asemenea, reclamanții solicită, fiecare, 10.000 EUR pentru repararea prejudiciului moral pe care consideră că l-au suferit ca urmare a dezamăgirii resimțite în urma minimizării competențelor lor profesionale de către autoritățile statului.

96. Guvernul solicită Curții să constate că activitatea de asistență juridică acordată de reclamanți în beneficiul părților civile a fost o muncă comună, pe când cererile lor de reparare a prejudiciilor materiale au fost formulate separat în fața Curții. Acesta subliniază că singurele documente justificative prezentate sunt rezultatul calculelor efectuate de părțile interesate. În ceea ce privește prejudiciul moral, Guvernul solicită Curții să constate că nu există nicio legătură de cauzalitate între prejudiciile pe care reclamanții consideră că le-au suferit și faptele aflate la originea cererilor lor. Acesta precizează că sumele solicitate de aceștia în acest sens sunt excesive.

97. Curtea consideră că reclamantii au suferit un prejudiciu moral ca urmare a încălcării constatate a art. 1 din Protocolul nr. 1. Pronunțându-se în echitate, consideră că este necesar să i se acorde fiecăruia dintre reclamanti 5 000 EUR în acest sens.

98. În plus, Curtea subliniază că art. 465 din noul Cod de procedură penală permite revizuirea unei hotărâri pronunțate în plan intern în cazul în care Curtea a constatat încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale unui reclamant (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Mischie împotriva României*, nr. 50224/07, pct. 50, 16 septembrie 2014; și *Pătrașcu împotriva României*, nr. 7600/09, pct. 58, 14 februarie 2017) și consideră că această posibilitate constituie, în principiu, un mijloc adecvat de reparare a încălcării constatate în speță. Reclamantii se pot folosi de acesta, dacă așa doresc.

B. Cheltuieli de judecată

99. Reclamantii nu solicită rambursarea cheltuielilor de judecată. Prin urmare, Curtea nu trebuie să se pronunțe cu privire la acest aspect.

C. Dobânzi moratorii

100. Curtea consideră necesar ca rata dobânzilor moratorii să se întemeieze pe rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, majorată cu trei puncte procentuale.

PENTRU ACESTE MOTIVE, CURTEA:

1. *Decide*, în unanimitate, să conexeze cererile;
2. *Declară*, cu majoritate de voturi, că sunt admisibile capetele de cerere referitoare la pretinsa ingerință în dreptul de proprietate și în dreptul la o cale de atac efectivă, și că sunt inadmisibile celelalte capete de cerere;
3. *Hotărăște*, cu patru voturi pentru și trei împotriva, că a fost încălcat art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție;
4. *Hotărăște*, cu unanimitate, că nu este necesar să examineze fondul capătului de cerere formulat în raport cu art. 13 din Convenție;
5. *Hotărăște*, cu patru voturi pentru și trei împotriva,
 - a) că statul pârât trebuie să plătească fiecărui reclamant, cu titlu de despăgubire pentru prejudiciul moral, în termen de trei luni de la data rămânerii definitive a hotărârii, în conformitate cu art. 44 § 2 din Convenție, suma de 5.000 EUR (cinci mii de euro) pentru cheltuielile de judecată, plus orice sumă ce poate fi datorată pentru această sumă

HOTĂRÂREA DĂNOIU ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI

cu titlu de impozit, care trebuie convertită în moneda statului pârât la rata de schimb aplicabilă la data plății;

- a) că, de la expirarea termenului menționat și până la efectuarea plății, aceste sume trebuie majorate cu o dobândă simplă, la o rată egală cu rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, aplicabilă pe parcursul acestei perioade și majorată cu trei puncte procentuale;
6. *Respinge*, în unanimitate, cererea de acordare a unei reparații echitabile pentru celelalte capete de cerere.

Redactată în limba franceză, apoi comunicată în scris la 25 ianuarie 2022, în temeiul art. 77 § 2 și 3 din Regulament.

Andrea Tamietti
Grefier

Yonko Grozev
Președinte

La prezenta hotărâre este anexată, în conformitate cu art. 45 § 2 din Convenție și art. 74 § 2 din Regulament, opinia disidentă comună a judecătorilor Grozev, Kucsko-Stadlmayer și Schukking.

YG
ANT

OPINIA DISIDENTĂ COMUNĂ A JUDECĂTORILOR
GROZEV,
KUCSKO-STADLMAYER ȘI SCHUKKING

În prezenta cauză, nu putem fi de acord cu analiza majorității privind admisibilitatea capătului de cerere formulat de reclamanți. În opinia noastră, suma solicitată de reclamanți pentru onorariile de avocat nu poate fi caracterizată ca „bun actual” în sensul jurisprudenței Curții și, prin urmare, nu intră în domeniul de aplicare al art. 1 din Protocolul nr. 1. Prin urmare, am votat în favoarea declarării inadmisibilității capătului de cerere și a constatării neîncălcării acestei dispoziții din Convenție.

În analiza sa, majoritatea consideră că legislația națională și faptele specifice ale cauzei au creat pentru reclamanți o „speranță legitimă” care se încadrează în noțiunea de „bun” în sensul art. 1 din Protocolul nr. 1. În ceea ce privește legislația internă, majoritatea se bazează pe dispozițiile legale aplicabile, și anume art. 82 din Legea nr. 51/1995 și art. 5 și art. 9 din Protocolul din 1 decembrie 2008 încheiat între UNBR și Ministerul Justiției. Majoritatea consideră că această bază legală și activitatea de reprezentare juridică desfășurată din oficiu de reclamanți la cererea judecătorei, precum și aprobarea referatelor lor de către președintele acestei instanțe sunt suficiente pentru a justifica aplicabilitatea art. 1 din Protocolul nr. 1 (pct. 51 și 53 din hotărâre). În speță, nu a fost considerat determinant faptul că Curtea de Apel București, în decizia sa din 9 iulie 2015, decizie definitivă pe fondul pretențiilor în cadrul procedurii interne, a decis că, în temeiul legislației naționale, instanțele puteau stabili cuantumul care trebuia plătit pentru onorariile avocaților.

Nu suntem de acord cu această abordare. Considerăm, înainte de toate, că litigiul examinat nu are ca obiect chestiunea dacă onorariile avocaților erau convenite reclamanților pentru activitatea desfășurată și dacă aceste onorarii ar putea fi caracterizate ca „bunuri actuale”, ci aceea dacă suma solicitată în mod specific de părțile în cauză ar putea fi caracterizată ca „bun actual” (pct. 10 din hotărâre). Curtea are doar un rol limitat în soluționarea acestei chestiuni, întrucât sarcina de a se pronunța le revine în primul rând instanțelor naționale, în conformitate cu legislația națională. Curtea a abordat această problemă în repetate rânduri în contextul art. 6 din Convenție și al revendicării unui „drept” cu privire la care se poate pretinde, cel puțin în mod întemeiat, că este recunoscut în legislația națională, considerând că aceasta nu poate invalida o interpretare a legislației naționale dată de instanțele naționale decât dacă interpretarea adoptată este „arbitrară sau vădit nerezonabilă”. Astfel, având în vedere răspunsul dat de instanțele naționale la acțiunea în despăgubiri introdusă de reclamantul din cauza *Károly Nagy împotriva Ungariei*, Curtea a statuat că declararea necompetenței acestora nu era nici arbitrară, nici vădit nerezonabilă și că, prin urmare, reclamantul nu a posedat niciodată un „drept” cu privire la care se poate pretinde, cel puțin în mod întemeiat, că este

recunoscut în legislația națională [*Károly Nagy împotriva Ungariei* (MC), nr. 56665/09, pct. 75-77, 14 septembrie 2017]. În ceea ce privește aplicabilitatea art. 1 din Protocolul nr. 1, jurisprudența Curții este, de asemenea, consacrată. Această dispoziție se aplică numai bunurilor actuale și nu creează niciun drept de a le dobândi [*Anheuser-Busch Inc. împotriva Portugaliei* (MC), nr. 73049/01, pct. 64, CEDO 2007-I; *Stummer împotriva Austriei* (MC), nr. 37452/02, pct. 82, CEDO 2011]. Astfel, un venit viitor nu poate fi încadrat ca „bun” decât dacă a fost deja câștigat sau face obiectul unei creanțe certe [*Denisov împotriva Ucrainei* (MC), nr. 76639/11, pct. 137, 25 septembrie 2018]. Nu se poate concluziona că există o speranță legitimă atunci când există o controversă cu privire la modul în care trebuie interpretată și aplicată legislația națională, iar argumentele invocate de reclamant în această privință sunt în cele din urmă respinse de instanțele naționale [*Kopecký împotriva Slovaciei* (MC), nr. 44912/98, CEDO 2004-IX].

Aplicând această jurisprudență, nu vedem, în prezenta cauză, niciun motiv ca să se admită că suma solicitată de reclamant pentru onorariile lor ar putea fi considerată un bun actual în sensul art. 1 din Protocolul nr. 1. Legislația națională aplicabilă, și anume art. 82 din Legea nr. 51/1995, prevede că instanțele naționale stabilesc suma care trebuie plătită pentru onorariile avocatului în funcție de natura și volumul activității, în limitele sumelor stabilite prin protocolul încheiat între UNBR și Ministerul Justiției. Această trimitere clară, în legislația primară, la „natura și volumul activității” este ceea ce Curtea de Apel București a aplicat în mod explicit în decizia sa din 9 iulie 2015 (pct. 18 din hotărâre). Înainte de această hotărâre, quantumul (total) solicitat nu a fost plătit niciodată și nu a făcut obiectul unei „creanțe certe”. Astfel cum majoritatea confirmă ea însăși pe fond, legislația aplicabilă, inclusiv Protocolul din 1 decembrie 2008, era neclară (pct. 72 din hotărâre) și trebuia să fie clarificată de instanțele naționale. Prin urmare, ceea ce reclamantii au primit după decizia pronunțată de curtea de apel a fost quantumul redus (pct. 21 și 41 din hotărâre). Această reducere pare să fie mai mult decât justificată într-o cauză care este în mod clar unică în ceea ce privește numărul de părți la proces și în care abordarea standardizată a Protocolului încheiat între UNBR și Ministerul Justiției era vădit necorespunzătoare.

În astfel de împrejurări, ni se pare imposibil să concluzionăm că faptul că Curtea de Apel București s-a bazat pe legislația primară și pe cerința pe care aceasta o prevede de a stabili onorariile avocaților pe baza unei aprecieri în funcție „de natura și de volumul activității” era arbitrar sau vădit nerezonabil sau că ar fi adus atingere unei „speranțe legitime”. Dimpotrivă, considerăm că această abordare este perfect rezonabilă în circumstanțele cauzei. Această constatare este de altfel confirmată implicit de faptul că majoritatea a refuzat să acorde quantumul total al onorariilor avocaților solicitat, deși acest quantum a stat la baza concluziei sale cu privire la aplicabilitatea art. 1 din

HOTĂRÂREA DĂNOIU ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI – OPINIE SEPARATĂ

Protocolul nr. 1. Suma datorată reclamanților cu titlu de onorarii ale avocaților a fost stabilită și a devenit o „creanță certă” numai prin decizia definitivă pronunțată de Curtea de Apel București și numai pentru cuantumul stabilit de aceasta. Din aceste motive, reclamanții nu aveau un „bun actual” în sensul art. 1 din Protocolul nr. 1 în ceea ce privește restul sumei solicitate de aceștia.

HOTĂRÂREA DĂNOIU ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI

ANEXĂ

Nr.	Nr. cerere	Denumirea cauzei	Introdusă de	Reclamant Anul nașterii Domiciliu/Reședință	Reprezentat de
1.	54780/15	Dănoiu împotriva României	28/10/2015	Daniela Lorelay DĂNOIU 1970 București	Daniela Lorelay DĂNOIU
2.	55220/15	Agache împotriva României	28/10/2015	Carmen Mariana AGACHE 1978 București	Cosmin-Gabriel SCĂRLĂTESCU
3.	55226/15	Scărlătescu împotriva României	28/10/2015	Cosmin-Gabriel SCĂRLĂTESCU 1975 București	Carmen Mariana AGACHE